

2018, t. LXXXIX, 1-4
Les Archives des universités :
un microcosme archivistique
Universiteitsarchieven :
De archivistische wereld in het klein

De verwerving van onderzoeksarchieven aan de Vrije Universiteit Brussel: op zoek naar mogelijkheden

**VIRGILE ROYEN
FRANK SCHEELINGS**

Inleiding

HET CENTRUM VOOR ACADEMISCHE EN VRIJZINNIGE ARCHIEVEN (CAVA): HISTORIEK

De Vrije Universiteit Brussel (VUB¹) ontstaat uit de Université Libre de Bruxelles als product van de studentenrevolte van mei '68. Door de wet van 28 mei 1970 verkrijgt ze rechtspersoonlijkheid als vrije universiteit. Ze heeft momenteel ruim 16.300 studenten, biedt meer dan 30 bachelor- en een kleine 100 masteropleidingen aan en bestaat uit acht faculteiten, ca. 50 diensten, 70 onderwijsenheden, 130 onderzoeksgroepen en 25 studentenkringen. De universiteit vormt een associatie met de Erasmushogeschool Brussel en heeft een samenwerkingsovereenkomst met de Université Libre de Bruxelles (ULB). Ze is een privaatrechtelijke instelling en is dus niet onderworpen aan de Archiefwet², noch aan het Archiefdecreet van de Vlaamse Gemeenschap van 9 juli 2010, noch aan het Bestuursdecreet van 7 december 2018, dat een aantal bepalingen van het Archiefdecreet incorporeert³.

Bij de oprichting van de VUB wordt bepaald dat de Secretaris van de Raad van Bestuur de archieven zal bijhouden, waardoor een semi-dynamisch archief van de belangrijkste raden ontstaat. Door de snelle groei volstaat dit niet. Daarom wordt in 1990 een archiefdienst opgericht die instellingsbreed

¹ Gebruikte afkortingen: AMVB: Archief en Museum voor het Vlaams Leven te Brussel. CAVA: Centrum voor Academische en Vrijzinnige Archieven. CVHE: Centrum voor Vrijzinnig Humanistisch Erfgoed vzw. FAAD: Forum van Afgestudeerden Archivistiek en hedendaags Documentbeheer. FWO: Fonds Wetenschappelijk Onderzoek. ICA-SUV: International Council on Archives – Section on University and Research Institution Archives. SOMA: Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij. SPO: SharePoint Online. VSAD: Vrijzinnig Studie-, Archief- en Documentatiecentrum Karel Suyers vzw.

² Archiefwet van 24 juni 1955 (B.S. 12 augustus 1955), gewijzigd bij wet van 6 mei 2009 (B.S. 19 mei 2009).

³ Zie: <https://codex.vlaanderen.be/PrintDocument.ashx?id=1030009&datum=&geannoteerd=false&print=false> (geraadpleegd op 5 januari 2019).

opereert. Deze dienst verwerft bestaansrecht door zich te concentreren op de begeleiding van de administratie (selectie- en *digital born archives*-problematiek), door de bewaring en ontsluiting van de historische archieven van de academische gemeenschap en door valorisatie van het erfgoed (onder meer door tentoonstellingen).

In 2012 ontstaat CAVA, het Centrum voor Academische en Vrijzinnige Archieven, als de VUB en het Vrijzinnig Studie-, Archief- en Documentatiecentrum Karel Cuypers (VSAD vzw) een samenwerkingsakkoord afsluiten. VSAD werd in 1986 opgericht om vrijzinnige archieven te bewaren en te valoriseren en de vrijzinnige beweging in Vlaanderen wetenschappelijk te ondersteunen⁴. Het centrum is echter kleinschalig en door een tekort aan personeel en een organisatiestructuur die verdeeld is over twee kernen (Antwerpen en Brussel), is het moeilijk om een optimale werking uit te bouwen. Dat terwijl de overheid na de millenniumwissel de lat voor subsidiëring steeds hoger legt door nieuwe decreetgeving en door de invoering van het kwaliteitsdenken. Gelet op het grote belang van de vrijzinnige archieven voor Vlaanderen wordt er mede op suggestie van het departement Kunsten en Erfgoed gezocht naar een oplossing om het personeelstekort op te vangen én om een hoger kwalitatief niveau te bereiken. Die oplossing komt er dus in 2012 in de vorm van een verregaande en officiële samenwerking met het Universiteitsarchief van de VUB. De universiteit is immers vrijzinnig⁵. In het najaar van 2013 moderniseert VSAD vzw haar doelstellingen en neemt ze de naam Centrum voor Vrijzinnig Humanistisch Erfgoed vzw (CVHE) aan. Het eerste samenwerkingsakkoord tussen beide instellingen bepaalt onder meer dat CVHE zich ertoe verbindt om haar maatschappelijke zetel op de Campus Oefenplein van de VUB te houden. Bovendien krijgt de VUB een belangrijke vertegenwoordiging in haar Raad van Bestuur. Naar aanleiding van dat eerste samenwerkingsakkoord vernieuwt de VUB de huisvesting en krijgt de nieuwe structuur een kwalitatief depot. In 2014 wordt CAVA plechtig geopend en verkrijgt het centrum het Vlaamse kwaliteitslabel "Erkende Culturele Archiefinstelling". De visitatiecommissie stelt daarbij als belangrijke voorwaarde dat de juridische structuur onder één rechtspersoon zal vallen, zodat die de eindverantwoordelijkheid heeft en een duurzame werking kan garanderen. Daarom wordt in 2015 een nieuwe samenwerkingsovereenkomst afgesloten. CAVA wordt als logistiek-wetenschappelijke dienst van de universiteit erkend en CVHE geeft haar collectie voor 99 jaar in bruikleen aan CAVA. Als tegenprestatie krijgt CVHE de controle over de vrijzinnig-humanistische archiefwerking, zodat een zelfstandig erfgoedbeleid voor zowel de vrijzinnig-humanistische archiefwerking als de universitaire archiefwerking kan worden gegarandeerd en beide gecoördineerd

⁴ E. LIUKKU, "Het archiefcentrum Karel Cuypers of de nood aan een vrijzinnig levensbeschouwelijk archief. Een gesprek met Mia Gosselin", *Bindteken*, 59, september 1998, jg. 15, p. 20-23.

⁵ De universiteit "stoelt haar onderzoek en haar onderwijs op het principe van Vrij Onderzoek ten bate van de vooruitgang van de mensheid. Dit houdt de verwerping in van elk louter gezagsargument en de waarborg van vrije oordeelsvorming" (art. 1 van haar statuten).

kunnen verlopen⁶. De universiteitsarchivaris van de VUB treedt op als coördinator, stelt het beleid voor en voert het uit. De periode 2013-2015 wordt overbrugd met projecten die erop gericht zijn de erfgoedgemeenschappen te enthousiasmeren, de nieuwe instelling uit te bouwen en een landelijke werking mogelijk te maken. Dit lukt en in 2015 verkrijgt CAVA het statuut van Landelijk Cultureel Archief. Uiteindelijk leidt de samenwerking tot een fusie van het Universiteitsarchief van de VUB en VSAD in de vorm van een feitelijke vereniging.

Concreet betekent dit dat CAVA een tweeledige werking heeft: de universitaire archiefwerking en de vrijzinnige archiefwerking. Voor die laatste ontvangt CAVA voor de periode 2016-2018 een werkingssubsidie van het Ministerie voor Cultuur, evenals financiële steun van CVHE vzw en van de Mens. nu. Het centrum sluit zo aan bij andere landelijke archieven als ADVN, Amsab-ISG, AMVB, Architectuurarchief Vlaanderen, KADOC, Letterenhuis en Liberaal Archief/Liberas. Daarnaast beheert CAVA de institutionele archieven van de VUB en neemt het centrum het documentbeheer van de instelling op zich. Dit wordt uiteraard gefinancierd door de VUB zelf met een apart werkings- en personeelsbudget (gemiddeld 4 fte). De VUB ondersteunt het geheel met haar infrastructuur.

STRATEGISCHE BELEIDSKEUZES IN HET VERLEDEN: EEN OVERZICHT

Op het moment van het ontstaan van het Universiteitsarchief in 1990 zijn de noden bijzonder groot en divers. Er moet een dagelijkse werking worden uitgebouwd, met de "normale" archieftaken. De archivaris probeert tegelijk zoveel mogelijk belangrijke archieven te redden. De keuze valt in eerste instantie op de archieven van de centrale bestuursorganen, zodat de historische van de instelling gegarandeerd kan worden. Door conceptuele medewerking aan het Pallas-project van het SOMA, samen met de archiefdienst van de ULB, kan het beschrijvingssysteem Pallas verder worden ontwikkeld en ingezet voor de beschrijving van deze archieven. Toch blijkt deze aanpak vechten tegen de bierkaai, en moet er daarnaast ingezet worden op documentbeheer en een actieve *records continuum*-aanpak. Op dat moment wordt er in de ICA-SUV (Section for Research and University Archives) veel gediscussieerd over theorievorming en praktische toepassingen, onder meer in verband met *documenting strategies* en het *records continuum*, ook in universiteiten⁷. Documentbeheer en automatisering gaan hand in hand en deze piste wordt verder uitgewerkt in het DISSCO-project (Document

⁶ De Raad van Bestuur van CVHE heeft zelfs een controle op de universitaire archief- en erfgoedwerking. Ze deelt deze met de Rector, die tevens de werking van CAVA in verband met documentbeheer controleert.

⁷ H. SAMUELS, *Varsity Letters. Documenting Modern Colleges and Universities*, Metuchen, SAA, 1993; F. SCHEELINGS, "Archiving, documenting and Information supply in Universities: the need for a new paradigm for University-Archives", *Janus. Revue archivistique-Archival review*, 2, 1997, p. 80-110; ID., "Pouvoirs et priorités de l'archiviste universitaire : de la théorie archivistique à la pratique", in A. MORENO-LOPEZ (ed.), *Archivos Universitarios. Realidades y proyectos. Archivos, Bibliothecas y Catalogos*, Valladolid, 2007, p. 89-110.

Management, Integrated System for Scientific Organisations)⁸, dat een *open source*-systeem voor geautomatiseerd documentbeheer beoogt. Dat is op dat moment vernieuwend, want vergelijkbare systemen als Alfresco zien pas later het licht. In 2006 is de software af⁹. Helaas vormt het systeem niet de oplossing voor de problematiek. De technische oplossing – hoewel voldoende aan allerlei standaarden – als breekijzer voor het opzetten van een instellingsbreed *records continuum*-beleid op de universiteit blijkt geen vruchtbare piste¹⁰.

In 2008 krijgt de universiteit echter een nieuwe rector, die naar een nieuwe organisatiecultuur streeft. Voor het eerst wordt aan de diensten gevraagd om deelbeleidsplannen in te dienen voor een overkoepelend strategisch beleidsplan. Bovendien worden er mogelijkheden voorzien om projecten voor te stellen voor een verbeterde werking van de universiteit. Onder de beleidsdoelstellingen wordt het effectiever en efficiënter inzetten van de (personele, financiële, logistieke, technologische en infrastructurele) middelen genoemd, tezamen met het verhogen van de transparantie van de administratie. In dat kader lanceert de archivaris een projectvoorstel voor een nieuw instellingsbreed selectiebeleid, dat gehonoreerd wordt. Het project voorziet de hele universiteit van selectielijsten en de reeksen documenten en dossiers krijgen selectietermijnen, die ook gelden voor de geautomatiseerde omgeving. Het is – althans voor de administratie van de universiteit – een succes¹¹ en het zet de deur open voor een nieuw issue: de digitale duurzaamheid.

Het project digitale duurzaamheid (2012-2017) is een logisch gevolg van het selectieproject. Met dit project zet CAVA een universiteitsbreed beleid van digitale duurzaamheid uit. Het bevat een amalgaam aan ondersteunende diensten, met vormingstrajecten waaronder een instrument om de digitale maturiteit van de administratie na te gaan (de DigiTest¹²) en een aantal toolkits, waaronder “Best Practices in de Digitale Administratie” en de “Toolkit voor het implementeren van een (nieuwe) centrale mappenstructuur”. Het project ontwikkelt daarnaast centrale mappenstructuren voor 31 diensten, een afsprakenkader voor het informatiebeheer, en het richt een

⁸ F. SCHEELINGS & P. TEMMERMAN, “Developing a records management system: Human and technical challenges”, in M. PROCTER & C. WILLIAMS, *Essays in honour of Michael Cook*, Liverpool, 2003, p. 29-45.

⁹ B. HUYNH, A. JONCKHEERE, F. SCHEELINGS, S. WAEYENBERGH, P. TEMMERMAN & D. DEVRIESE, *DISSCO: Document Management, Integrated System for Scientific Organisations. Project report final* (ongepubliceerd rapport), Brussels, 2007.

¹⁰ De redenen hiervan worden breder uiteengezet in F. SCHEELINGS & W. VANSTEENKISTE, “Selectie als breekijzer in de beleidsstrategie. Casus: het selectieproject van de Vrije universiteit Brussel”, in P. DROSSENS, C. DEHART, I. Heidebrink & F. Foscari, *Selectie II. Theorie, praktijk, nieuwe trends en ontwikkelingen*, 's Gravenhage, 2018, p. 166-168.

¹¹ Voor een wetenschappelijke rapportering over dit project verwijzen we naar het artikel in de vorige voetnoot, p. 160-175.

¹² S. VANOBBERGEN & W. VANSTEENKISTE, *De DigiTest: een scoremodel als kwaliteitsmeter van de digitale administratie*, https://www.projectcest.be/wiki/Publicatie:De_DigiTest:_een_scoremodel_als_kwaliteitsmeter_van_de_digitale_administratie, 2017 (geraadpleegd op 5 januari 2019).

netwerk van informatiebeheerders op die de afspraken in verband met documentbeheer opvolgen en er bijscholing over krijgen. Daarnaast wordt binnen het project actief kritische consultancy en begeleiding gegeven bij de invoering van geautomatiseerde toepassingen die ook het documentbeheer beïnvloeden, zoals bijvoorbeeld Sharepoint Online. Ten slotte ontwikkelt het project een piloot van een digitaal depot. Ook dit project wordt succesvol afgesloten¹³. De verwezenlijkingen worden in de dagelijkse werking van de dienst en de universiteit geïntegreerd.

Naast deze grotere projecten wordt er via kleinere projecten regelmatig aan valorisering gedaan. Het Universiteitsarchief ondersteunt de commemoratie van de sluiting van de ULB voor de Duitse bezetter (in november 1941) in 1991¹⁴, de 25ste verjaardag van de universiteit in 1994-1995¹⁵ en de 150ste verjaardag van het Brussels Studentengenootschap in 2006¹⁶. In 2012-2013 wordt ook het wetenschappelijk erfgoed van de instelling in kaart gebracht. Dit gebeurt via een gezamenlijk project van het Interuniversitair Platform voor Academisch Erfgoed, een samenwerkingsverband tussen de universiteiten van Antwerpen, Brussel, Gent en Leuven. Het project levert een eerste analyse van het wetenschappelijk erfgoed van die universiteiten op¹⁷.

DE PROBLEMATIEK VAN DE WETENSCHAPPELIJKE ARCHIEVEN

Het Universiteitsarchief onderneemt in die eerste 25 jaar ook verschillende initiatieven in verband met de onderzoeksarchieven. In het academiejaar 1998-1999 voeren groepjes studenten van de Manama in de Archivistiek al eens een archiefenquête uit met het oog op het archiefbeheer in de onderzoekscentra van de VUB¹⁸. De archivaris zet bovendien een landelijk project op in het kader van het Max Wildiersfonds (2000-2003), met als titel: "Naar een Vlaams patrimonium van wetenschapsarchieven. Het behoud van het wetenschappelijk erfgoed en de bescherming van de intellectuele eigendom"¹⁹. Dit om meer expertise op te doen en de verwerving gemakkelijker te laten verlopen. Een aantal wetenschapsarchieven wordt geïnventari-

¹³ W. VANSTEENKISTE, *Duurzaam Digitaal. Eindrapport Verbeterproject ASP2-031 (2013-2016 incl. verlenging 2017)* (onuitgegeven rapport), Brussel, 2017, 47 p.

¹⁴ A. DESPY-MEYER, A. DIERKENS & F. SCHEELINGS, *25 novembre 1941. L'Université Libre de Bruxelles ferme ses portes*, Bruxelles, 1991.

¹⁵ N. MONDELAERS & F. SCHEELINGS, *Universiteit en Maatschappij: 25 Jaar VUB*, Brussel, 1995.

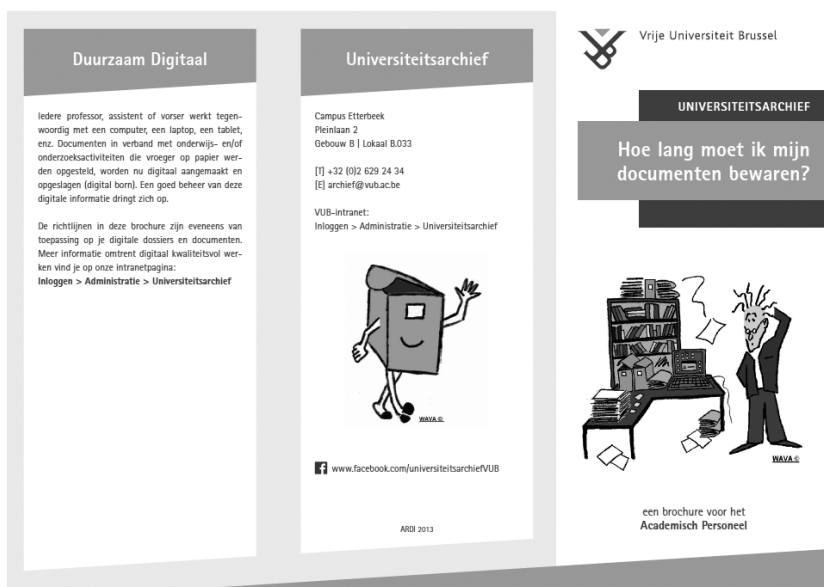
¹⁶ Het zou ons te ver leiden om de verschillende artikels over de geschiedenis van de universiteit die door het team van het Universiteitsarchief geschreven zijn, te belichten.

¹⁷ Een eerste verslag en overzicht in G. VANPAEMEL, I. ROTTHIER, T. NOORDERMEER, F. SCHEELINGS, N. POOT & S. LEENKNEGT, *Balans en perspectief. Academisch erfgoed in Vlaanderen*, Brussel, 2013. Het overzicht is ook raadpleegbaar via <https://academischerfgoed.files.wordpress.com/2012/02/overzicht-academisch-erfgoedcollecties-in-vlaanderen-zonder-ehb-en-kaska.pdf>.

¹⁸ F. SCHEELINGS, "Hedendaagse wetenschapsarchieven aan de Vrije Universiteit Brussel: een status quaestionis", in G. JANSSENS, G. MARÉCHAL & F. SCHEELINGS (eds.), *Door de archivistiek gestrikt*, Brussel, 2000, p. 233-255.

¹⁹ Een projectverslag is te vinden in: F. SCHEELINGS, *Het Max Wildiersfonds geëvalueerd. Archief en wetenschappelijk onderzoek*, 2007, p. 156-162 (Archiefkunde. Verhandelingen aansluitend bij Bibliotheek- en archiefgids, 9).

seerd. CAVA poogt ook om de vorsers te sensibiliseren door een constante, informele communicatie. De dienst verspreidt visitekaartjes en brochures, en stelt verdere instructies voor op het intranet van de instelling. Er wordt in 2013 ook een selectielijst gemaakt voor vak- en onderzoeksgroepen. Spijtig genoeg hebben al deze initiatieven nog maar weinig opgebracht. Tot grote frustratie van de archivaris ontbreken de onderzoeksarchieven nog veelal in de depots van CAVA. Daarom wil CAVA deze situatie veranderen door het beleid opnieuw en grondig aan te pakken.

Figuur 1: Universiteitsarchief, *Hoe lang moet ik mijn documenten bewaren?*
Een brochure voor het Academisch Personeel, Brussel, 2013.

COMPLEXE ARCHIEVEN, GRILLIGE ARCHIEFVORMERS²⁰

Zo'n toestand is geen uitzondering in het archiefwezen. Onderzoeksarchieven vormen een terugkerend probleem en worden regelmatig besproken in grote archieforganisaties als de International Council on Archives (ICA). Een Amerikaanse specialist schrijft: "A perception exists that they are often large, take up valuable staff time and stack space, and return little on that investment in the way of use"²¹. Wetenschapsarchieven zijn complex, omdat

²⁰ Vanaf hier gaat de tekst grotendeels terug op de masterpaper van V. ROYEN, *Een strategie voor actieve verwerking van verborgen archieven. Casus: de vak- en onderzoeksgroepen van de VUB* (onuitgegeven masterpaper in de archivistiek), Brussel, 2018.

²¹ T. LAVER, "In a Class by Themselves: Faculty Papers at Research University Archives and Manuscript Repositories", *The American Archivist*, 3, Spring/Summer 2003, p. 160.

de inhoud over uiterst gespecialiseerde materie gaat. Bovendien zijn vorsers nogal grillige archiefvormers, die graag hun oude papieren elimineren. Ze zijn zich vaak totaal niet bewust van de cultuurhistorische waarde van hun archieven.

Erger nog: zij zijn niet de enigen die zo denken. Het onderzoek in de wetenschapsgeschiedenis blijft vooral gericht op de vooroorlogse tijdperken, waarbij het Ancien Régime met stip op één staat. Wetenschapshistorici gebruiken ook liever de wetenschappelijke literatuur als bron. Dat is makkelijker dan zeldzame, slecht bewaarde wetenschapsarchieven op te sporen en te moeten duiken in een chaos van afkortingen en kladversies die het resultaat zijn van supergespecialiseerde en ongestructureerde werkprocessen. De literatuur wordt steeds beter bewaard door de bibliotheken en is vandaag gemakkelijker toegankelijk en raadpleegbaar in de digitale "institutionele depots". De archieven zijn daarentegen nauwelijks gedigitaliseerd en er zijn soms beperkingen van toepassing qua raadpleegbaarheid (wegens patent-rechten, wettelijke of ethische redenen ...).

Toch blijven onderzoeksarchieven onontbeerlijk: de gepubliceerde literatuur geeft eerder een ideaalbeeld van het onderzoek zoals het zou moeten zijn, en niet zoals het is. Wetenschappelijke tijdschriften zijn op zoek naar grote doorbraken en niet naar onderzoek dat geen resultaat oplevert, hoewel ook dat nodig is. In hun verslagen en publicaties werken de onderzoekers dus onbewust mee aan een triomfantelijk beeld van de wetenschap. Daarentegen laten de onderzoeksarchieven de wetenschap "in de steigers" zien, de prozaïsche realiteit van een aarzelend, weifelend, twijfelend, dolend onderzoek, dat ook wel eens mis loopt. Voor sociale wetenschapsgeschiedenis, studie van laboratoriumcultuur of *history from below* zijn ze dus bijzonder waardevol.

METHODE

Om deze redenen heeft het Universiteitsarchief van de VUB het heft in handen genomen en een doelstelling in verband met de verwerving van wetenschapsarchieven geformuleerd in het kader van haar beleidsplan, in het vooruitzicht van de 50ste verjaardag van de instelling. De masterpaper waarop dit artikel is gebaseerd, is een eerste stap: er moesten oplossingen en strategieën aangereikt worden om het archief- en documentbeheer met betrekking tot de onderzoekscentra van de VUB te verbeteren. De paper moest zo als input dienen bij het verder invullen van de beleidsplannen²².

Dit onderzoek is ongewoon: het is immers meer psychologisch dan archivaalisch. De verwerving van onderzoeksarchieven komt weinig aan bod in de vakliteratuur. Verwerving of acquisitie wordt gedefinieerd door de *Archiefterminologie* als het "Geheel van activiteiten van een archiefbeheerder gericht op het overnemen in bruikleen of eigendom van archiefbescheiden

²² We willen hier de projectleider "Duurzaam Digitaal", Ward Vansteenkiste, hartelijk bedanken voor zijn hulp en steun bij het opzetten en uitvoeren van dit archivalisch onderzoek.

in een archiefbewaarplaats”²³. In het vakgebied wordt vaak een onderscheid gemaakt tussen “passieve acquisitie” en “actieve acquisitie”²⁴. “Passieve acquisitie” betekent niet meer dan schenkingen van potentiële archiefvormers afwachten; “actieve” en “proactieve acquisitie” impliceren een aanvullende inspanning van de kant van de archivaris. Maar de literatuur inzake “proactieve acquisitie” blijft vooral gericht op het maken van een overzicht van de binnen het verwervingsveld relevante archiefvormers en archieven²⁵. Verwervingsbeleid is immers vooral belangrijk voor archiefcentra die privéarchieven willen verwerven en die vanuit hun specifieke profiel een keuze moeten maken tussen de aangeboden archieven. “Klantenwerving” behoort nog vooral tot de informele skills van de archivaris en wordt niet rechtstreeks door de literatuur behandeld. Hier en daar vindt de onderzoeker een interessante paragraaf. We hebben dus gegrasduind in de vakliteratuur, maar ook op websites van onderzoeksinstituten die kampen met gelijkaardige uitdagingen, op het internet en intranet van de VUB. Voor een dieper inzicht hebben we gesprekken gehad met de archivariissen van de ULB, de UCL, de UGent en de UAntwerpen.

Het “empirische deel” van het onderzoek bestaat uit 24 interviews²⁶ met verantwoordelijken van onderzoekscentra. Deze kleine interviewcampagne is zeker voor kritiek vatbaar, bijvoorbeeld op vlak van representativiteit²⁷ of strategische keuzes. Er zijn professoren die idealiter aangesproken hadden moeten worden, bij voorkeur degenen die uitgebreide onderzoeksstructuren beheren of degenen die het documentbeheer van hun onderzoekscentrum bewust organiseren. Maar lang niet alle professoren bleken beschikbaar of geïnteresseerd in een onderzoek naar wetenschapsarchieven. De interviews hebben ons vooral een interessant inzicht gegeven over de do’s-and-don’ts bij archiefbezoeken in een universitaire context. Een lokaal binnenstappen en vragen waar de archiefdocumenten bewaard worden, volstaat niet: een hele “maieutiek” is nodig. Vaak weten de onderzoeksgroepsmedewerkers

²³ A.J.M. DEN TEULING (ed.), *Archiefterminologie voor Nederland en Vlaanderen*, 's-Gravenhage, 2007 [2003].

²⁴ N. VAN EGMOND, “Selectie en verwerven voor het Nationaal Archief”, in P. BROOD, A. JONKER, P. KLEP & A. LUTKE SCHIPHOLT, *Selectie. Waardering, selectie en acquisitie van archieven. Jaarboek 2004*, 's-Gravenhage, 2005, p. 138-139; R. KEIJSER, *De acquisitie van particuliere archieven in 2011-2012 en aanbevelingen voor de beleidsperiode 2013-2016*, Utrecht, 2010, p. 3.

²⁵ Deze aanbevelingen blijven heilzaam voor het Universiteitsarchief. Zo zou de dienst naast een nauwkeurig acquisitieregister bijvoorbeeld ook een lijst van potentiële archiefvormers (met inbegrip van degenen die geweigerd hebben om over te dragen) kunnen bijhouden.

²⁶ Na een eerste zeer algemene mailing hebben we op advies van W. Vansteenkiste een toerbeurtsysteem ontwikkeld om onze vervolgmajljes te sturen. Onze gesprekspartners werden op een evenwichtige manier verspreid in onze agenda (tussen 8 februari en 27 april). 37 e-mails werden gestuurd; 13 voorzitters hebben niet geantwoord; 24 hebben aanvaard om geïnterviewd te worden.

²⁷ Er zijn telkens drie interviews uit de faculteiten Ingenieurswetenschappen (IR), Economische & Sociale Wetenschappen (ES), Wetenschappen & Bio-ingenieurswetenschappen (WE), Letteren & Wijsbegeerte (LW) en Recht & Criminologie (RC), vier uit de faculteit Geneeskunde & Farmacie (GF) en telkens twee uit de faculteiten Lichamelijke Opvoeding & Kinesithérapie (LK) en Psychologie & Educatiewetenschappen (PE). Bovendien zijn de drie geïnterviewde professoren uit de Faculteit Letteren & Wijsbegeerte historici. Twee van die historici gingen met emeritaat en de derde beheert een interuniversitair centrum. Dat bijzonder kader wilden we verder onderzoeken.

niet wat ze bewaren, laat staan waar ze het bewaren. De interviewer moet bij de gesprekspartner aandringen: "Heeft u dat? Op papier of digitaal? Waar? Hoeveel? Wat zit er in die kast? En wat staat er in dat lokaal?". Hij of zij zou vrij moeten kunnen wandelen in de lokalen van het onderzoekscentrum en elke kast, la en computer moeten kunnen inspecteren.

De huidige toestand

Uit onze enquête bleek dat de toestand dramatisch is. Van de 24 onderzochte onderzoekscentra hadden er vijf hun archief tijdens de zomer van 2017 geëlimineerd. Bij twee centra gaven de geïnterviewden zonder scrupules toe dat ze hun documenten weggooien zodra deze hun administratieve waarde hebben verloren. En als de archieven al niet weggegooid worden, blijven ze verder groeien op een organische manier, zonder afspraken inzake ordening of beschrijving.

Het onderzoek wordt op het uitvoerende niveau gekenmerkt door individualisme. Onderzoeksgroepen zelf zijn veelal een soort van koepels, soms bijna niet meer dan "dekmantels" waar individuele vorsers achter werken. De werking van dergelijke groepen is vaak zeer "vloeibaar": zij hebben geen secretariaat, de onderzoekers veranderen voortdurend van groep of instelling, onderzoeksprojecten zijn steeds vluchtiger. Bovendien zijn zij ook buiten de onderzoeksgroep bezig: vaak werken ze ook thuis nog verder of werken ze samen met vorsers aan de andere kant van de planeet. Soms hebben ze meer professionele banden met een Japanse of Peruviaanse collega dan met collega's die in het lokaal naast hen onderzoek doen rond hetzelfde thema, maar vanuit een andere invalshoek. Heterogeniteit kenmerkt de hele sector.

In deze context worden de zeldzame gemeenschappelijke archieven, die voortvloeien uit een echt collectief werk, verwaarloosd. De onderzoekers van het volgende onderzoeksproject voelen zich niet verbonden met de bezigheden van het vorige team, dat aangesteld was met een tijdelijk contract, dat ze niet kennen en waarvan ze de stukken soms zelfs niet begrijpen vanwege de evolutie in het onderwerp of de methode. Soms wordt het archief "geprivatiseerd" door een onderzoeker, vooral door de onderzoeksleiders. Als die archieven al worden overgedragen, is dat door een schenking en als "archief van professor X". Onderzoeksarchieven vloeien voort uit de persoonlijke creativiteit, vindingrijkheid en handigheid van de onderzoekers en dus beschouwen zij de documenten als hun eigendom, op basis van hun intellectuele rechten. Maar de onderzoeksresultaten worden tegelijk als eigendom van de universiteit beschouwd en de stukken zelf komen de werkgever toe volgens het arbeidsrecht²⁸. Er is dus een behoorlijk spanningsveld tussen wetgeving en praktijk in de wetenschappelijke milieus.

²⁸ *Finding your way through the jungle*, Brussel, p. 24. Zie: <http://vubtechtransfer.be/medialibrary/TTI%20brochure%202012.pdf> (geraadpleegd op 4 januari 2019).

Een top-downbenadering?

Kunnen we onderzoekers dwingen om hun onderzoeksarchieven over te dragen aan de archiefdienst? In theorie wel, maar in de praktijk is dat moeilijker. Eén van de eerste acties van de archivaris in de jaren 1990 bestond erin om het universiteitsbestuur ervan te overtuigen om verplichtingen in verband met archiefoverdracht op te leggen aan het wetenschappelijk personeel. Dat mislukte: het bestuur was meer gewonnen voor sensibilisering en vrijwillige overdracht. Terwijl de administratieve gemeenschap van de universiteit een hiërarchische, bureaucratische structuur kent, ziet de academische gemeenschap eruit als een “organized anarchy”²⁹, een weinig gecoördineerd geheel van autonome onderzoekseenheden. Academische vrijheid tiert welig en de centrale administratie heeft een beperkte invloed op die autonome onderdelen³⁰. Nu hebben de onderzoekers de indruk dat hun autonomie meer en meer bedreigd wordt door controle-inspanningen van het universiteitsbestuur. Ze moeten meer en meer administratief werk uitvoeren – tot hun grote spijt en frustratie, want dit extra werk leidt hen af van hun corebusiness³¹. In deze context is een nieuwe dwang “om de archivaris te plezieren” zeker uit den boze. “Het zelfstandig academisch personeel moet zelfstandig blijven!” werd gezegd tijdens een interview. Ook in landen zoals Zweden, de Tsjechische Republiek of Frankrijk, waar onderzoekers hun archiefdocumenten wettelijk aan rijksarchieven moeten overdragen, blijven archivarijzen een zachte sensibilisering verkiezen, want “Scientists often look upon the archivists as the first representative of bureaucracy”³².

We kunnen ons de weelde niet veroorloven om autoritair te zijn. Vorsers zullen niet gehoorzamen – of slecht gehoorzamen. Een concreet voorbeeld van onverschilligheid heeft zich afgespeeld bij het CERN in Genève. Daar heeft het bestuur een netwerk van (wetenschappelijke) informatiebeheerders opgedrongen, maar die bleven nogal inactief. Waarom? Gewoon omdat deze informatiebeheerders meenden dat ze wat beters te doen hadden dan zich bezig te houden met het dagelijkse documentbeheer en daarvoor niet werden betaald³³. Mogelijk zouden de archieftaken ook gedelegeerd worden aan de jongste of de oudste onderzoeker, of aan technici³⁴. Dit alles impliceert dat wetenschappers door de archivaris beschouwd moeten

²⁹ SCHEELINGS, “Archiving, documenting and information supply in universities”, p. 92.

³⁰ Id., p. 89-90 & p. 92; R. ENCINAS DE MUNAGORRI, “Existe-t-il un droit des chercheurs de ne pas communiquer leurs archives?”, in M. CORNU, J. FROMAGEAU & B. MÜLLER, *Archives de la recherche. Problèmes et enjeux de la construction du savoir scientifique*, Paris, 2014, p. 120.

³¹ N. REID, “Documenting science and technology at the Heriot-Watt University”, *Janus*, 2, 1995, p. 38; N. MEYSTRE-SCHAEREN, “Quel patrimoine pour l’enseignement et la recherche?”, in O. ROBERT (ed.), *Les archives dans l’université. Actes du colloque international, Université de Lausanne, 30 et 31 octobre 2008*, Paris, 2009, p. 125.

³² Chr. JONSSON & E. HJORT REKSTEN, “Documenting science and technology: the Swedish perspective”, *Janus*, 2, 1995, p. 32.

³³ A. HOLIER, “Les archives du CERN”, in CORNU, FROMAGEAU & MÜLLER, *Archives de la recherche*, p. 60 & p. 62.

³⁴ I. ROTTHIER, *Gesprek met Isabel Rotthier*, 15 maart 2018.

worden als individuele privéarchiefvormers, hoewel ze werken in een met publiek geld gefinancierde organisatie.

Dit betekent niet dat een top-downbenadering gedoemd is om te mislukken. Ze kan gebruik maken van zachtere methodes, en vooral, ze heeft kans op slagen via de vakgroepsecretariaten. Die secretariaten zijn zeer belangrijk, want ze bewaren vaak de administratieve (papieren én digitale) documenten van de onderzoeksgroepen³⁵ en vormen stabielere structuren³⁶. Ze belichamen de continuïteit in de constante va-et-vient van het onderzoek. De vakgroepsecretarissen zijn ook geen academici en kunnen zich dus niet zomaar beroepen op de academische vrijheid. Bovendien bewaren ze soms ook de wetenschapsarchieven zelf: de onderzoekers leggen hun documenten daar gewoon neer. Zo had de Onderzoeksgroep Astronomie en Astrofysica van de VUB naar eigen zeggen geen papieren archieven, maar de hoogleraar verwees naar de Vakgroep Fysica en dit secretariaat had 35 strekkende meter oud wetenschappelijk archief³⁷! Op dit niveau kunnen we dus wel archivalische opdrachten opleggen: secretarissen kunnen als informatiebeheerders optreden en opgenomen worden in het door het Universiteitsarchief opgerichte netwerk van informatiebeheerders. Ze zouden promotie kunnen maken voor het aanbod van de archiefdienst en kunnen deze op de hoogte houden van potentiële overdrachtsmomenten en vernietigingsgevaaren.

De weg van de minste weerstand

Als de omstandigheden gunstig zijn voor een vernietiging, zijn ze ook gunstig voor een overdracht en vice versa. Er zijn een aantal kritieke momenten in het academische leven waar de onderzoeker zich *moet* ontdoen van zijn of haar archief. We verwijzen hier vooral naar het emeritaat van een hoogleraar (of het pensioen van laboranten), het overlijden van een hoogleraar (of van laboranten), plaatsgebrek en verhuizingen. Over het algemeen is elke grote wijziging in de bezigheden van een onderzoeksgroep een potentieel gevaar of een opportuniteit voor de archivaris: een nieuw onderwerp, een nieuw onderzoeksproject, een nieuwe methode, nieuwe uitrusting, een medewerker die weggaat... Al deze momenten zijn echter moeilijk te capteren, want universiteiten zijn immense instellingen en het verloop van wetenschappelijk personeel is bijzonder groot.

Opvallend is dat het overdragen van archiefdocumenten aan het Universiteitsarchief minder tijd vergt dan het weggooien ervan. Onderzoekers moeten om ecologische redenen papieren, plastic mapjes, mappen, nietjes, enz. sorteren om te kunnen recyclen. Dat vergt veel tijd; hele dagen

³⁵ Bijvoorbeeld: notulen van de vakgroepraad, aanvragen voor subsidies, jaarlijkse verslagen...

³⁶ A. FRANÇOIS, *Gesprek met Aurore François*, 7 maart 2018.

³⁷ In deze archiefruimte bevonden zich vooral persoonlijke archieven van emeriti, het archief van het secretariaat Fysica zelf (dat de administratieve documenten van de onderzoekscentra bevat), oude servers en een kast vol met oude dia's.

volgens onze getuigen. Dat is theoretisch misschien een sterk argument voor de archivaris (wij eisen minder dan de gele container), maar deze strategie zou op lange termijn toch grote problemen stellen. De archiefvormer wordt vertroeteld en verandert niets aan zijn dagelijks archiefbeheer. Hij of zij blijft dagelijks documenten vernietigen. Bovendien zou het Universiteitsarchief omvangrijke hoeveelheden documenten in bulk krijgen, zonder orde of beschrijving. CAVA zou het risico lopen om overspoeld te worden door onderzoeksarchieven en er zou binnen de kortste keren een grote *backlog* ontstaan. Nu is de selectie en de beschrijving van onderzoeksarchieven een hele uitdaging. De toepassing van een selectielijst, of minstens een verlichte versie van een generieke selectielijst, is dus net zo belangrijk als de verwerking zelf.

Mogelijkheden voor archivarissen

De grote uitdaging voor de archivaris blijft dus om de aandacht van de onderzoekers te krijgen en hen even af te leiden van hun corebusiness, het onderzoek, om aandacht te geven aan de archieven. Dat kan op twee manieren: ofwel door de onderzoeker te helpen om erkend en beloond te worden voor andere middelen dan zijn kernactiviteiten, ofwel door de onderzoeker te helpen bij zijn kernactiviteiten, door het documentbeheer van het onderzoek te ondersteunen. Sowieso moeten de onderzoekers overtuigd worden. Communicatie vormt dus een onontbeerlijke pijler van de strategie: een gebrek aan communicatie en publiciteit vanuit de academische archiefdiensten wordt vaak erkend als een belangrijke oorzaak van de onverschilligheid van wetenschappers tegenover hun archieven. De meeste onderzoekers weten niet eens dat hun instelling een archiefdienst heeft en dat deze dienst hun archieven waardevol vindt.

INFORMATIE

Om goed te kunnen communiceren is het primordiaal dat de archivarissen hun gesprekpartners goed kennen. Ten eerste is dat onontbeerlijk om de hierboven vermelde kritieke momenten op te sporen en ongecontroleerde vernietigingen te voorkomen. Concreet moeten we de onderzoekers zo vroeg mogelijk aanspreken: zo hebben we de tijd om hen te overtuigen en goede afspraken te maken. In het Institut Pasteur (Parijs) bijvoorbeeld zetelen de archivarissen in elke vergadering ter voorbereiding van verhuizingen³⁸. In de UCL nemen de archiefmedewerkers één jaar op voorhand contact met aanstaande emeriti. Ook CAVA zoekt bondgenoten bij die diensten die informatie hebben over wijzigingen in de onderzoekscentra.

³⁸ B. DESBROSSES, "Les archives orales de l'INRA", in Chr. CAZENAVE & Fr. GIRARD (eds.), *Conservation et valorisation du patrimoine des organismes de recherche*, Chaumont-sur-Tharonne, 2007, p. 122.

Ten tweede is informatie nodig om betere argumenten te vinden om de archiefvormer te overtuigen. Zo kunnen we zijn noden en verwachtingen begrijpen, de hinderpalen die een beter archiefbeheer in de weg staan bestuderen en uit de weg ruimen³⁹.

Ten derde kan het verzamelen van adequate informatie tonen dat we hun activiteiten en dienst interessant vinden. Voordat we de documenten waarderen moeten we de archiefvormers en hun wetenschappelijk onderzoek zelf correct kunnen situeren en appreciëren. We stellen dus niet alleen de technische routinevragen in verband met het documentbeheer, maar informeren ook naar de nationale en internationale bezigheden van de onderzoeksgroep, de grote verwezenlijkingen ... en verbinden die met de voorzitter (die de erkenning van zijn werk moet voelen).

Ten slotte zijn interviewcampagnes ook noodzakelijk om de beschrijving en ordening van de documenten te verbeteren, om een dieper inzicht te krijgen in de werkprocessen en in de rol van de papieren en digitale documenten binnen die werkprocessen. De belangrijkste stappen in het creatieve proces (een nieuw idee, een nieuwe methode, de grote ontdekkingen, de echte communicatie en besluitvorming tussen teamleden) worden bovendien zelden neergeschreven en moeten dus vooral worden vastgelegd met technieken van de mondelinge geschiedenis.

COMMUNICATIE

Communicatie is meer een kunst dan een wetenschap: de volgende lijst van tips is zeker niet exhaustief. Wat de drager betreft, kunnen archivariissen allerlei media gebruiken: interne media (bijvoorbeeld het VUB-blad *Henri, Brussels Alumni Magazine*; of gewoon een nieuwsbrief) of externe media (*Bruzz*, *EOS Wetenschap*, of zelfs wetenschappelijke tijdschriften). Ze kunnen ook flyers, brochures en visitekaartjes verdelen op strategische plekken, zoals de tafels van het VUB-restaurant of de balie van de bibliotheek. Ook kan CAVA affiches hangen in gangen, in liften, in wachtruimtes, in het secretariaat van het onderzoekscentrum zelf. De dienst kan e-mails en nieuwsbrieven sturen, haar website uitbreiden en het inter- en intranet van de instelling alsmede de sociale media te baat nemen. Een deel van deze technieken werd reeds toegepast, maar wordt waarschijnlijk te weinig herhaald. Potentiële "bondgenoten" kunnen deze informatie opnemen in hun eigen communicatie: de bibliotheek, de Oudstudentenbond VUB, AMVB, FARO, FAAD, deMens.nu, archiefdiensten van andere Vlaamse universiteiten... In de bijlagen van dit artikel stellen we drie voorbeelden van goede communicatie met onderzoekers voor.

³⁹ K. HAGMAJER & B. ZENONI, *Les politiques d'acquisition de fonds d'archives privées par des institutions publiques, Réflexion et mise en perspective dans le contexte de la Ville et du Canton de Genève* (onuitgegeven verhandeling in de *Information Documentaire*, Haute École de Gestion de Genève), 2009, p. 77; W.J. MAHER, *The Management of College and University Archives*, Metuchen, 1992, p. 52.

Op die dragers is de vorm ook belangrijk. Het gamma gaat van weetjes, spelletjes, FAQ's, pop-ups op het inter- en intranet, afbeeldingen van fraaie stukken en getuigenissen van hoe het onderzoek verloopt en verliep, tot informatiefilmpjes en filmpjes van onze eigen bezigheden (om te tonen hoe mooi onze depots, hoe vriendelijk onze medewerkers en hoe tevreden onze vorige klanten zijn). Online vormen deze middelen een degelijke promotie-techniek voor een archiefcentrum. Archiefmedewerkers kunnen ook nieuws verspreiden over hun activiteiten en vooral over hun verwezenlijkingen: een nieuwe selectielijst, een nieuwe acquisitie, een nieuw koffietafelboek, een biografie over een onderzoekscentrum, enz. De vorm betreft ook de lay-out en de wijze waarop informatie gepresenteerd wordt (*framing*). Zo moeten de berichten de steun van de academische overheid uitademen (handtekeningen, logo's...). Een papieren brief van de rector is doelmatiger dan een gestandaardiseerde mail uit de archiefdienst. De communicatie moet duidelijk én gezellig zijn (zonder abstracte of vakspecifieke termen bijvoorbeeld) en tegelijk de archiefvormers verantwoordelijkheidsbesef bijbrengen. Goed archiefbeheer is immers geen archivalische gril, maar een gemeenschappelijk project. Als dat faalt is dat een fout van de onderzoeksverantwoordelijke, want die vernietigt onder zijn/haar individuele verantwoordelijkheid het universitair erfgoed. Elk ongeoorloofd vernietigd archief kan – mits inachtneming van de privacyregels – voorgesteld worden in onze media als een verarming voor de hele universiteit. Daarentegen moeten de archiefvormers beloond worden als ze hun archief goed beheren en overdragen: zo moeten ze bedankt worden door de academische overheden en via onze media erevermeldingen krijgen, genoemd worden in presentaties, enz.

De archiefdienst kan ook lezingen, workshops, dienst- en depotbezoeken organiseren en toekomstige emeriti en potentiële schenkers uitnodigen. Ze is aanwezig op universitaire events zoals de *Dies Natalis*, de nieuwsjaarsreceptie of de rondleiding voor het nieuwe personeel. Zo trad de archivaris op als stand-upcomedian voor de nieuwjaarsreceptie van 2018 en deed daar voor een duizendtal aanwezigen openlijk een oproep voor archiefverwerving. Diploma-uitreikingen en doctoraatsverdedigingen, studiedagen en belangrijke colloquia bijwonen kan ook nuttig zijn. Archivarissen zouden hun verwervingsstrategie ook moeten richten op de Onderzoeksraad alsmede op de vakgroeps- en faculteitsraden. Dat kan door een voorstel voor een presentatie te doen (ondersteund door het universiteitsbestuur als verlengstuk van het onderzoeksbeleid) of dankzij een gesensibiliseerde "ambassadeur", die ons bericht overneemt. Voor die events moeten de archivarissen beschikken over een behoorlijk arsenaal aan promotiemateriaal: brochures, affiches, slides, selectielijsten enz.

Maar de beste methode, zowel volgens de literatuur als volgens de ondervraagde universiteitsarchivarissen, is ook de menselijkste methode: de archiefvormer face to face ontmoeten. Verwerving is vooral een kwestie van vertrouwen tussen beide gesprekpartners: de archiefvormers moeten voldoende vertrouwen hebben in de archiefmedewerkers om hen de interne en soms vertrouwelijke overblijfselen van hun loopbaan toe te vertrouwen

of hun consultancy aan te nemen. Het archiefcentrum moet goede sociale relaties met de vorsers opbouwen. Dat kan door interviews, archiefbezoeken en gesprekken. Daarvoor zijn welbepaalde aangewezen medewerkers die de dienst een gezicht geven ideaal. De individualisering van de klantenwerving betreft ook de gebruikte media: "Donors very much appreciate a personal touch when communicating with archivists", schrijft Purcell. Hij stelt zelfs voor om potentiële overdragers met handgeschreven brieven te benaderen⁴⁰. Het merendeel van de communicatie met de onderzoekers zal op een informele en individuele manier blijven plaatsvinden. De archivariissen grijpen best alle gelegenheden met beide handen aan om hun goede relaties met de onderzoekscentra en de academische gemeenschap te versterken. Dat eist vooral goede individuele *soft skills* en een gedegen kennis van de bijzonderheden van elke archiefvormer.

Daarom zijn ook de "ambassadeurs" van de archiefdienst zo belangrijk. "Ambassadeurs" zijn onderzoekers die al goed gesensibiliseerd zijn en *peer pressure* kunnen uitoefenen. In tegenstelling tot informatiebeheerders zouden die personen niet gekozen worden op basis van hun administratieve bekwaamheid, maar omwille van hun informele invloed en hun *offscreen* kennis. Zij kunnen de stem van de archivariissen laten horen in de verschillende beheerraden van de universiteit, in de onderzoekscentra, in de alumni-verenigingen, in het FWO en in de academies. Als de medewerkers en de stakeholders van de onderzoekscentra zich bewust zijn van de waarde van het archief, van het belang van het archief- en documentbeheer en van het aanbod van CAVA, dan zullen ze collega-archiefvormers meer dan waarschijnlijk doorverwijzen naar het Universiteitsarchief. D. Devriese en A. François bevestigen dat een onderzoekscentrum waar het archiefbeheer in orde is, vaak beschikt over een voor erfgoed of geschiedenis gevoelige medewerker⁴¹. Deze ambassadeurs blijven idealiter regelmatig in contact met de archiefdienst, bijvoorbeeld door een archiefcommissie of een Facebookgroep. Emeriti zijn perfecte potentiële ambassadeurs, omdat ze veel tijd hebben, veel personen kennen in hun faculteiten en vakgroepen en nog een zekere invloed behouden op hun toenmalige studenten die ondertussen voorzitters en hoofdonderzoekers zijn.

DE ARGUMENTEN

De diensten voorstellen

Nu de vorm behandeld is, snijden we de inhoud aan. Eerst en vooral moeten onderzoekers weten wat universiteitsarchivariissen doen om de hierboven

⁴⁰ A.D. PURCELL, *Donor and Archives. A guidebook for successful programs*, Lanham, 2015, p. 47. Dit is uiteraard voor discussie vatbaar, want het insinueert een oubollige archiefdienst en dat is zeker niet de manier om vrouwen te wekken in een dynamische omgeving als een universiteit.

⁴¹ D. DEVRIESE, *Gesprek met Didier Devriese*, 21 februari 2018; A. FRANÇOIS, *Gesprek met Aurore François*, 7 maart 2018.

genoemde vertrouwensrelatie op te kunnen bouwen. De manier van werken van een archiefdienst is onbekend en vereist dus toelichting. Dat kan a priori (met bijvoorbeeld een powerpoint), maar ook na de verwerving – door de archiefvormers regelmatig op de hoogte te houden van de vorderingen in de archiefbehandeling. Die contacten worden best nog lang na de verwerving onderhouden. Als iemand het archief raadpleegt, kan de archiefvormer op de hoogte worden gebracht, zodat hij/zij begrijpt waarom zijn archief gebruikt is. Dat is ook een manier om de meerwaarde van het archiefwerk voor te stellen. Vaak is een beperkte inspanning, bijvoorbeeld een bezoek aan het depot, al voldoende om te overtuigen. Dat geldt ook voor archief-toegangen: een eerste oppervlakkige inventarisering is vaak al voldoende om een behoorlijke indruk te maken op archiefvormers⁴².

Door deze aanpak krijgen de archiefvormers antwoorden op latente vragen, die voor archivariissen evident zijn: nee, ze zijn de documenten niet kwijt; ja, ze mogen die documenten blijven raadplegen; ja, ze blijven de intellectuele eigenaar van wat ze ons geven; neen, de bezoekers mogen niet vrij in de depots wandelen en grasduinen; neen, wij eisen geen onmiddellijke openbaarheid; en neen, zij hoeven niet alles opnieuw te ordenen voordat ze overdragen (hoewel we wel vragen dat ze verantwoordelijkheid nemen voor het over te dragen archief door het volgen van onze overdrachtsrichtlijnen).

De historische waarde van de archieven

Daarnaast kunnen archivariissen de historische waarde van de archiefdocumenten belichten door mensen aan te zetten tot onderzoek. Zoals gezegd is dat niet zo gemakkelijk: wetenschapshistorici zijn geen fan van recente archiefdocumenten. Archivariissen kunnen deze hindernis ontwijken door zelf artikels of boeken te schrijven op basis van de archiefdocumenten uit hun depots; of door studiedagen of lezingen te organiseren.

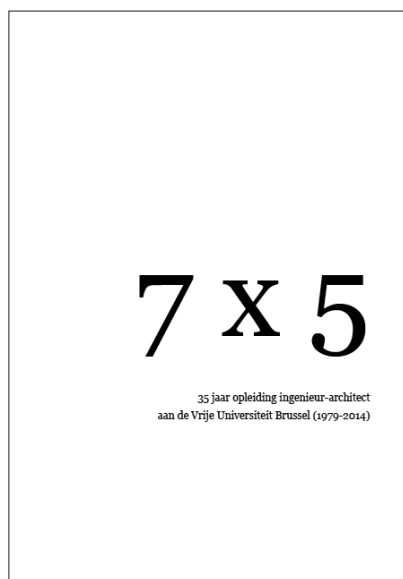
Ten slotte verhoogt CAVA zijn communicatie door participatie in historische seminars en activiteiten van de vakgroep. De dienst spreekt masterstudenten geschiedenis via het intranet of rechtstreeks aan om ze warm te maken voor bachelor- en masterpapers in de geschiedenis van de wetenschappen e.a. De wetenschapsgeschiedenis kan een boost krijgen door de publieksgeschiedenis. Ook zijn een aantal archiefvormers vragende partij. Een overzicht van de oprichtingsdata van de faculteiten, vakgroepen en onderzoeksgroepen is daarom een strategisch document: onderzoekers zijn bij jubilea op zoek naar erkenning van jaren werk en zijn blij met de hulp van de archivaris-historicus die met artikels, boeken of (virtuele) tentoonstellingen hun werk belicht. Deze methode stelt natuurlijk een ethische vraag en de archivaris zal moeten letten op zijn objectiviteit en neutraliteit. Maar ze levert wel archieven op: de archiefvormers zijn enthousiast omdat die boeken en tentoonstellingen een hulp zijn om privésubsidies aan te trekken. Dat is volgens

⁴² Cl. MINOTTO, "Pistes de la performance", in ROBERT, *Les archives dans l'université*, p. 235.

Isabel Rotthier, coördinator van het universiteitsarchief van de UGent, een krachtig argument dat in Gent wel speelt. Maar naast die financiële kwestie zijn de onderzoekers gewoon trots op wat ze verwezenlijkt hebben en willen ze dat laten zien aan de Gentse academische gemeenschap. Daarom nemen vorsers daar soms zelf het initiatief om het Gentse universiteitsarchief te contacteren. Op het moment van mijn bezoek kampte de dienst zelfs met *backlog* in dit verband, want de methode is natuurlijk arbeidsintensief⁴³.

Ook binnen andere universiteiten zijn heel wat wetenschappers gevoelig voor erfgoed. In de VUB zelf nam de vakgroep *Architectural Engineering* in 2013 het initiatief om een jubileumboek uit te geven.

Dat blijft een prestigeboek, met de nadruk op *community building* en *public relations*. Een deel van het bronnenmateriaal kwam uit het Universiteitsarchief, maar een ander deel kwam uit het secretariaat van de Faculteit Ingenieurswetenschappen. De kunsthistorici en architecten van de vakgroep hebben op de oude servers gezocht naar bronnen. Terwijl de geschiedenis nog vaak geschreven wordt op basis van papieren documenten, is ze hier dus al geschreven op basis van digitale documenten.

Figuur 2: I. BERTELS, K. BOSMAN & S. VAN DE VOORDE,
*7 x 5. 35 jaar opleiding ingenieur-architect
aan de Vrije Universiteit Brussel (1979-2014)*, Brussel, 2013.

Archivarissen kunnen onderzoekers dus enige *accountability* verschaffen als ze hun archief correct beheren. Reden te meer om de klanten individueel te benaderen: de actie richt zich best op een onderzoeksgroep in zijn geheel

⁴³ I. ROTTHIER, *Gesprek met Isabel Rotthier*, 15 maart 2018.

of op een vakgroep, zodat de voorzitter zich persoonlijk erkend voelt. Een dergelijke benadering heeft als meerwaarde dat de taak haalbaarder wordt voor de archiefmedewerkers. Niet alleen omdat de archiefdienst maar één archiefvormer benadert, maar ook omdat de dienst zo de tijd krijgt om die goed te behandelen, om zijn werkprocessen te bestuderen en de gesprekspartners te leren kennen. Indien de contacten uitgroeien tot een gemeenschappelijk project krijgt de dienst ook de medewerking van de wetenschappers voor de beschrijving, de selectie en de valorisatie van de archieven.

De transparantie en de wetenschapscommunicatie

Veel wetenschappers vergeten dat hun archieven een waarborg zijn voor de integriteit en de reproduceerbaarheid van de wetenschappelijke observaties en experimenten. De overdracht van een wetenschapsarchief bewijst vertrouwen in de eigen werkwijzen, in die mate dat deze, wanneer besloten wordt tot openbaarheid, de kritische blik van de *peers* of van de burger kunnen bevredigen. In deze tijd van *replication crisis* en van wantrouwen door de publieke opinie jegens de wetenschappers is transparantie geen overbodige luxe. *Open science*, en vooral *open research data* worden steeds meer gezien als een oplossing tegen wetenschappelijke fraude en de groeiende kloof tussen onderzoek en maatschappij. Dat blijkt uit de Nederlandse *Gedragscode voor Wetenschapsbeoefening*, uit de Belgische *Ethische Code voor het wetenschappelijk onderzoek* of uit de kersverse tweede uitgave van de *European Code of Conduct for Research Integrity*. Die laatste vermeldt onder andere dat niet-uitgegeven wetenschappelijke gegevens net zoals artikels erkend moeten worden als echte output van het wetenschappelijk onderzoek, zelfs in het geval van negatieve resultaten⁴⁴.

De bedoeling van zo'n "ethische" strategie is niet om de goede praktijken manu militari op te leggen, maar om een ethisch besef en verantwoordelijkheidsgevoel te laten groeien bij de onderzoekers, zodat deze ervan doordrongen raken. Het is belangrijk voor hun geloofwaardigheid en wordt gewaardeerd door publieke en private subsidiegevers. Bovendien dreigt altijd de verdenking van fraude als er bepaalde documenten verdwenen zijn. Hoe meer onderzoekers hun archieven overdragen aan archivariissen, hoe meer degenen die dit niet doen, zullen worden beschouwd als knoeiers.

Naast transparantie bestaat er een ander, traditioneel middel om de kloof tussen de burger en de wetenschap te verkleinen: de wetenschapscommunicatie. Verder is er de burgerwetenschap, die de burger toelaat om nog actiever te worden. Hij voert zijn eigen onderzoek, bijvoorbeeld door observaties en metingen te verrichten, of door samen met de onderzoekers te denken aan het beheer van de wetenschap. Wetenschapscommunicatie en burgerwetenschap hebben behoorlijk wat succes in Vlaanderen, zoals de tientallen events en organisaties aantonen. Denk maar aan het *Citizen Science*

⁴⁴ ALLEA, *The European Code of Conduct for Research Integrity, 2nd version*, Berlin, 2017, p. 6-7.

Portal voor Vlaanderen, aan Technopolis Mechelen, aan EOS Wetenschap, of in Brussel aan Wtnschp.be en Uitstraling Permanente Vorming vzw (in de schoot van de VUB). Die initiatieven worden gesteund door de huidige Vlaamse minister van Cultuur. CAVA zou haar reclame kunnen verspreiden via die initiatieven en samen met hen valorisatieprojecten kunnen ontwikkelen voor haar wetenschapsarchieven en -erfgoed (bijvoorbeeld gefilmde getuigenissen). Het dagelijks leven in een laboratorium en de evolutie daarvan doorheen de tijd vormen een thema dat belangstelling kan opwekken buiten het kader van de academische wetenschapsgeschiedenis. Wtnschp.be biedt zelfs een opleiding wetenschapscommunicatie aan: de medewerkers van CAVA kunnen zich dus ook verder specialiseren in het bekend maken en vulgariseren van de inhoud van de wetenschapsarchieven⁴⁵.

Het documentbeheer

Desalniettemin veranderen de bovengenoemde strategieën waarschijnlijk niet zo veel aan het matige imago van de archivariissen in universiteiten. Wetenschappers die geen historici zijn missen vaak het wetenschappelijke inzicht in de geschiedbeoefening en zien de geschiedenis eerder als feitingeschiedenis en dus spelerei. Daarom moet de archiefdienst vermijden om uitsluitend een erfgoedcentrum te zijn. Ze moet in de ogen van haar partners en stakeholders een onontbeerlijk onderdeel worden van de core-business van de onderzoekers⁴⁶. De dienst moet dus ondersteuning bieden bij hun dagelijks (digitale) informatie- en documentbeheer. Ondersteuning brengt bovendien vertrouwen en sensibiliseert, wat in een latere fase kan leiden tot een archiefoverdracht. Deze strategie is ook een soelaas voor het archiefteam: hoe vroeger de ingreep van de archivariissen in de levenscyclus van de documenten, hoe beter de staat van de archieven die ze verwerven. CAVA is relatief proactief qua ondersteuning van het documentbeheer, zoals eerder aangehaald in dit artikel. Op basis van onze enquête kunnen we stellen dat de nood aan richtlijnen voor documentbeheer bijzonder groot is in de wetenschappelijke gemeenschap van de VUB. Het merendeel van de aan het onderzoek gerelateerde documenten wordt bewaard op persoonlijke computers van individuele onderzoekers, en blijft daar staan, zonder centralisering noch doordachte mappenstructuur. Deze gegevens komen overeen met de resultaten van het PARSE Insight-project: vandaag wordt 81% van de Europese researchdata nog bewaard op de persoonlijke computers van onderzoekers⁴⁷. Op korte termijn zullen veel van deze documenten verdwijnen, aangezien ze niet worden onderhouden of gemigreerd naar recentere formaten en dragers. Bovendien bewaren onderzoekers zelden de

⁴⁵ "Communicatietraining & Advies" in Wtnschp.be, *Wtnschp Science Outreach Community*, <https://community.wtnschp.be/project/communicatietrainingen/> (geraadpleegd op 3 juni 2018).

⁴⁶ SCHEELINGS, "Archiving, documenting and information supply in universities", p. 100 & p. 104.

⁴⁷ PARSE.Insight Consortium, *PARSE.Insight, Deliverable D2.2 Science Data Infrastructure Roadmap, [Brussel], 7th Framework Programme Research Infrastructures, European Commission, 05/06/2010*, p. 13.

documentatie die nodig is om deze hermetische documenten te begrijpen, laat staan gebruiksaanwijzingen voor bijzondere formaten die gebruikt worden door speciale toestellen en applicaties. Wat de opslagruimten betreft bestaat er een grote verscheidenheid: gemeenschappelijke harde schijven, Google Drive, Dropbox, ownClouds, USB-sticks... Op die dragers ontbreken vaak afspraken inzake naamgeving, back-ups of mappenstructuren en als ze al bestaan, worden ze niet altijd goed gevolgd. Van de 24 ondervraagde onderzoekscentra laten tien van hen het klasement gewoon organisch groeien.

De toestand is ernstig, maar niet hopeloos. Ten eerste zijn onderzoekers zorgzamer voor het beheer van bepaalde typen documenten die ze als cruciaal beschouwen. Denken we aan rapporten met intermediaire onderzoeksresultaten of dossiers van een bepaalde aard, zoals medische dossiers (waar ook wetgeving over is). Ten tweede is er vaak een lid van de onderzoeks- of vakgroep (informeel) aangewezen als databeheerder. In het onderzoekscentrum Demografie van de VUB zijn er bijvoorbeeld twee onderzoekers verantwoordelijk voor het databeheer. Er bestaan geen afspraken, maar dat is voor hen "een chaos die we kennen". Bovendien beschouwen ze de data als cruciale resultaten van hun onderzoek.

Ten derde nemen bepaalde onderzoekscentra een aantal initiatieven inzake document- en databeheer: ze stellen harddisks voor om individuele onderzoeksarchieven op te slaan of zij maken afspraken met elkaar over de mappenstructuur en de back-ups. De onderzoeksgroep *Advanced Rehabilitation Technology & Science* is zeer voorzichtig: haar wetenschappers nemen twee keer per dag een back-up op een interne server en een keer per dag op een (door een externe firma verzorgde) externe server en daarnaast worden nog back-ups genomen in de VUB-cloud. In de vakgroep *Architectural Engineering* gebruiken de vorsers de interne harddisk als opslag- en archiveringsruimte voor de onderzoeksgegevens van elke doctoraatsstudent. De vakgroep is nu bezig met de omzetting naar SPO. De ICT-verantwoordelijke heeft een werkgroepje opgericht om een mappenstructuur te ontwikkelen. Op basis van zijn aanbevelingen heeft de vakgroep twee SPO-sites opgesteld, één voor de administratieve documenten en één voor de wetenschappelijke documenten. Zonder de onderzoekers te verplichten om hun documenten te deponeren, hebben ze hen bewustgemaakt aan de hand van een grote poster, die verklaart waarom en hoe de vorsers SPO moeten gebruiken. In een hoekje kunnen de onderzoekers de affiche handtekenen.

Bovendien heeft onze enquête getoond dat de vorsers het aanbod van CAVA vaak niet kennen, maar wel interessant vinden. Als zij van dit aanbod gebruik maken is het voor hen ook gemakkelijker om wettelijke verplichtingen na te komen, om rechtsgeschillen te voorkomen en om de efficiëntie te verhogen. CAVA en haar bondgenoten zouden nog meer kunnen hameren op administratieve hygiëne en meer dramatische verhalen mogen verspreiden om wetenschappers te waarschuwen vóór er dataverliezen optreden en vóór de *Digital Dark Age* de wetenschapsgegevens opslokt. Boudrez bevestigt

Figuur 3: L. De Laet & S. Bosman, *ARCH Documents*, Brussel, 2018.

dat de grote dataverliezen eerder volgen uit ordeningsproblemen dan uit technische problemen⁴⁸.

Continuïteit is ook van belang voor de onderzoekers: vorsers zijn steeds mobieler en niemand wil tijd verliezen om oude documenten of gegevens op te sporen of te reconstrueren. Die continuïteit is ook een van de grootste uitdagingen voor de archivaris. Door de beheersstructuren van het onderzoek zal de archiefdienst vooral papieren archieven uit grote onderzoekscentra van prestigieuze hoogleraren verwerven. Maar nu wordt het merendeel van het wereldwijde onderzoek uitgevoerd op computers en door anonieme onderzoekers, vooral doctoraatsstudenten. Deze tijdelijke vorsers⁴⁹ zijn bijzonder moeilijk te bereiken door het hoge personeelsverloop, door de hoge werkdruk, door hun eigen bescheidenheid. Hun gegevens zijn dus bijzonder vluchtig. Een oplossing bestaat uit een tijdelijke centralisatie in de opslagruimten van de vak- of onderzoeksgroep. Dergelijke afspraken bestaan al in VUB-onderzoekscentra. De digitale archieven zouden daar blijven liggen totdat de archivariissen de secretaris of de voorzitter (idealiter regelmatig) benaderen voor een algemene overdracht. Ook hier speelt de race tegen de klok.

⁴⁸ F. BOUDREZ, "Iedereen digitale archivaris", in J. KLEIN, P. LINKS & Th. VERMEER, *Particuliere Archieven: Fundamenten in beweging*, 's Gravenhage, 2013, p. 123 (Jaarboek Stichting Archiefpublicaties, 12).

⁴⁹ "I'm not worthy of a biography" zei een door Fr. Fournier geïnterviewde onderzoeker. Fr. FOURNIER, "For they would gladly learn and gladly teach", *Archivaria*, 34, 1992, p. 63.

Conclusie

Concluderend kunnen we stellen dat het Universiteitsarchief van de VUB via tijdelijke projecten al heel wat stappen heeft gezet om haar doelstellingen waar te maken. Door naast de universitaire archiefwerking ook de vrijzinnige archiefwerking op te nemen is er een sterke structuur ontstaan. Ondanks allerlei initiatieven blijven de onderzoeksarchieven meer dan ooit een enorme uitdaging voor CAVA en voor universitaire archiefdiensten in het algemeen. Onderzoekers zijn te weinig geïnformeerd en gesensibiliseerd. Ze hebben geen besef van de cultureel-historische waarde van hun archieven, ze zijn bijna exclusief gericht op het onderzoek en ze beschouwen het archiefbeheer als onnuttige extra last. Selectielijsten aanbieden en reglementen uitvaardigen voldoet niet. Onderzoekers zien zichzelf bijna als zelfstandigen en leggen opgelegde maatregelen gemakkelijk naast zich neer: in de praktijk moeten ze beschouwd worden als privéarchiefvormers. Toch is hun medewerking onontbeerlijk, niet alleen voor de verwerving, maar ook voor de waardering, de selectie en de beschrijving van hun uiteenlopende en moeilijk doorgrondbare documenten.

Gelukkig zijn er objectieve bondgenoten: onderzoekers die de geschiedenis van hun centrum breder bekend willen maken, onderzoekers die aan de slag gaan met de wanorde van hun papieren en digitale documenten, onderzoekers die een degelijk back-up- en opslagsysteem bouwen, onderzoekers die de individuele archieven van hun medewerkers centraliseren, onderzoekers die verlangen naar ondersteuning. De archiefdienst zoekt voor zijn beleid best aansluiting bij die objectieve bondgenoten. Zo kan hij de goede resultaten van het werk voorstellen aan andere potentiële schenkers. Hoe meer geïnteresseerden aangetrokken worden en met de archivariissen samenwerken, hoe meer andere archiefvormers aangemoedigd zullen worden door de publiciteit of door sociale druk of *peer pressure*.

Om dit doel te bereiken zijn informatie en communicatie de twee noodzakelijke pijlers. Er dient continu gezocht te worden naar een gezond evenwicht tussen algemene sensibilisering (van de volledige universiteit als gemeenschap) en bijzondere sensibilisering (van de individuele onderzoeker, het onderzoekscentrum, de vakgroep of de faculteit). Dé onderzoeker bestaat niet: het beleid moet zo soepel mogelijk zijn om te kunnen matchen met de bijzonderheden, de organisatiecultuur, de behoeften en de wensen van elke onderzoeksgroep. Zo kan de communicatie worden aangepast, zodat deze op maat is van de doelgroep of zelfs van het individu. Daarnaast kan de behandeling van de archieven verbeterd worden, de belangstelling van de onderzoekers gewekt worden en hun vertrouwen versterkt. Tegelijkertijd mag het sensibiliseringsbeleid zich niet beperken tot de bewustmaking van de archiefvormers. De vesting van een eventuele weigerachtige hoogleraar moet niet alleen bestormd worden maar ook ingesloten door bondgenoten en gesensibiliseerde medewerkers, collega's, faculteits- en vakgroepssecretarissen, emeriti en stakeholders.

Hierbij mogen het universiteitsbestuur en de centrale diensten die verantwoordelijk zijn voor de ontwikkeling en administratie van het onderzoeksbeleid niet vergeten worden. Hier wordt immers universiteitsbreed nagedacht over ethische kwesties, wetenschapsdeontologie, wetenschapsvalorisatie en *codes of conduct* voor wetenschappers. Hier wordt ook gekeken naar nationale en internationale ethische richtlijnen en administratieve verplichtingen. Het beleid staat of valt met de steun van het universiteitsbestuur.

Ten slotte blijft de verwerving van onderzoeksarchieven een langdurig proces. Er bestaat geen kant-en-klare oplossing. Eén verwervingscampagne voldoet nooit: de acties moeten constant herhaald worden. Acquisitie is slechts een deel van het werk: de behandeling eist veel tijd en een bijzondere expertise, om nog maar te zwijgen over het beheer van digitale onderzoeksgegevens en de ondersteuning van de centra voor het databaseer en de datadeling. Het is twijfelachtig of archivariissen de werkprocessen nog zo goed begrijpen dat ze het *records continuum*-model kunnen toepassen. De hulp van de archiefvormers blijft nodig voor de verwerking: met interviewrondes en veldwerk moeten de archivariissen de informele en ongestructureerde werkprocessen reconstrueren. Zo veel nieuwe taken eisen meer financiering en meer personeel, en zullen opnieuw een grondige verandering in de werking van de dienst met zich meebrengen. Dit betekent een extra zorg, bovenop de zorg voor de administratieve archieven van de VUB en de archieven van de vrijzinnigheid.

Bibliografie

De bibliografie hieronder is niet exhaustief en bevat enkel de belangrijkste titels. Voor een volledige lijst van de gebruikte literatuur en bronnen, zie V. ROYEN, *Een strategie voor actieve verwerving van verborgen archieven. Casus: de vak- en onderzoeksgroepen van de VUB* (onuitgegeven masterpaper in de archivistiek), VUB, 2018.

CAYA M., "Dis-moi ce que tu collectes, je te dirai ce que tu es. Peut-on définir un modèle unique de collecte pour les archives des universités?", *Janus*, 2, 1998, p. 69-77.

CHARMASSON Th., *Les archives personnelles des scientifiques*, Paris, 1995.

CLARK B.R., *The higher education system. Academic organization in cross-national perspective*, Berkeley, 1983.

CORNU M., FROMAGEAU J. & MÜLLER B., *Archives de la recherche. Problèmes et enjeux de la construction du savoir scientifique*, Paris, 2014.

GOETZ A. & VIGUTTO M.-Chr. (eds.), *Sciences et archives contemporaines*, Paris, 1999.

JONSSON Chr. & HJORT REKSTEN E., "Documenting science and technology: the Swedish perspective", *Janus*, 2, 1995, p. 29-33.

- LAVER T., "In a Class by Themselves: Faculty Papers at Research University Archives and Manuscript Repositories", *The American Archivist*, 3, Spring/Summer 2003, p. 159-196.
- MAHER W.J., *The Management of College and University Archives*, Metuchen, 1992.
- ID., "The Constants of Change and Continuities: Perspectives on Three Decades of Academic Archives", *Journal of Archival Organization*, 7, 2009, p. 74-84.
- MÜLLER B., *ArchISHS*, <https://archishs.hypotheses.org/> (geraadpleegd op 31 december 2018).
- PURCELL A.D., *Academic Archives. Managing the Next Generation of College and University Archives, Records and Special Collections*, New York, 2012.
- ID., *Donor and Archives. A guidebook for successful programs*, Lanham, 2015.
- ROBERT O. (ed.), *Les archives dans l'université. Actes du colloque international, Université de Lausanne, 30 et 31 octobre 2008*, Paris, 2009.
- SCHEELINGS Fr., "Hedendaagse wetenschapsarchieven aan de Vrije Universiteit Brussel: een status quaestionis", in G. JANSSENS, Gr. MARÉCHAL & Fr. SCHEELINGS (eds.), *Door de archivistiek gestrikt*, Brussel, 2000, p. 233-255.
- WELFELÉ O., "L'éprouvette archivée. Réflexions sur les archives et les matériaux documentaires de la pratique scientifique contemporaine", *La Gazette des Archives*, 7, 1993, p. 349-358.
- La Gazette des Archives*, 231, 2013-3 (*Les archives des établissements d'enseignement supérieur et de recherche*); *La Gazette des Archives*, 243, 2016-3 (*Quel accès, quel traitement pour les documents de l'enseignement et de la recherche?*); *La Gazette des Archives*, 246, 2017-2 (*Archiver la recherche: responsabilités partagées. Actes des journées d'études de la section Aurore du 23 juin 2016*).

Bijlagen

Sending your research material into the future (JISC)

START EARLY

- ☐ make a plan of how you are going to manage your digital material
Think about the key issues that affect your research material over the course of the project. If in doubt, plan to preserve your material and data for the long term.
- ☐ get permissions to publish copyrighted material as you go along
Whatever level of permission you obtain (personal use, controlled dissemination or open access) make sure you keep them as part of your research information.
- ☐ don't leave everything until the end of the project
Get into good habits early in your research. Little things, such as using appropriate file formats, organizing your files and documenting material over the course of the project, will save time later.

More information
LSE FAQ: www2.lse.ac.uk/library/services/training/
Cambridge FAQ: www.lib.cam.ac.uk/dtman/
IHR FAQ: www.history.ac.uk/research-training/digital-research-skills

Funding Body
JISC
Participating Institutions

SENDING YOUR RESEARCH MATERIAL INTO THE FUTURE

If I have seen further it is by standing on the shoulders of giants.
Isaac Newton, Letter to Robert Hooke, February 5, 1676

The principle of validating and extending the research work of others is long established. Making both publications and underlying research material available for others to build on gives researchers kudos and more citations. Research in general will benefit by less duplication of effort, faster developments and more efficient use of scarce funds.

So how do you send your digital research material and data into the future?

EXPLAIN IT

- ☐ contextualise your material and data
Describe the circumstances prevailing at the time of your research and the parameters within which you were working.
- ☐ describe your research process
Help people understand your material and data in the future by explaining why you used a particular methodology, or how you analysed your data.
- ☐ explain acronyms and jargon
Don't assume the reader will understand specialist terms - remember they may be reading your material in several years' time.
- ☐ provide information (sometimes called metadata) about each file
This will help a preservation service to index your material and people to find it. Some of this might be generated automatically by the digital equipment you use.

STORE IT SAFELY

- ☐ make multiple copies
Use different types of storage media and store copies in different locations.
- ☐ use open file formats where possible
Choosing non-proprietary formats means that files are more likely to be readable in the future. Your library or preservation service should be able to advise you on suitable formats.
- ☐ control who can access your files
Take particular care about how you handle and store sensitive information.
- ☐ decide when to delete digital material and data
Be selective about what you keep so that it is easier to find relevant and useful information.

SHARE IT

- ☐ to gain more impact
Other researchers - in your field or in different disciplines - may want to make use of your material, now and in the future.
- ☐ to enhance your reputation
Making research available allows you to demonstrate research excellence, increases your citations and can lead to collaborations.
- ☐ to increase the chance of funding
Most funding agencies respond positively to you making your material and data available to others.
- ☐ use repositories and data centres for archiving your material
Consider making your research openly available. Choose a repository with controlled access if this is more appropriate for your research.
- ☐ redact or embargo when necessary
Your material can still have value when personal or confidential information is removed, and most preservation services will embargo your material while you wait for publications or patents.

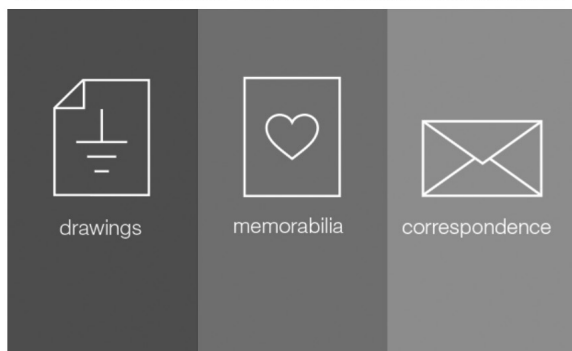
Brochure van JISC. Het geeft een korte inleiding tot open data en verklaart waarom en hoe gegevens moeten opgeslagen en gedeeld worden⁵⁰.

⁵⁰ Sending your research material into the future, Cambridge, [s.d.].

EMBL Archives

Photos of the development and evolution of the EMBL sites – such as the construction of EMBL's guesthouse in Boxberg – will populate the Archive. PHOTO: EMBL Photolab

Archived items include: electrical drawings from EMBL's Core Facilities; memorabilia and artwork from visiting scientists and others who have connected with the Lab; and Analogue and email correspondence describing administrative and scientific activities, and providing unique insights into the story of EMBL.

Deze afbeelding is een screenshot van de website van de archiefdienst van het European Molecular Biology Laboratory (EMBL) in Heidelberg. Ze verklaart op pedagogische wijze welke soorten documenten de archiefdienst verwerft. Dergelijke voorbeelden zijn zeker belangrijk, want wetenschappers interpreteren het woord "archief" niet per se op dezelfde manier als de archivaris.

De hele website van het EMBL Archives kan dienen als voorbeeld voor universiteitsarchieven. Zo leert de wetenschapper er dat archieven het erfgoed vormen van de instelling, dat ze getuigen van de belangrijke daden van hun voorgangers, of dat ze grappige anekdotes uit hun dagelijks leven bevatten. De auteur van de teksten op de website gebruikt tientallen voorbeelden en een begrijpelijke woordenschat. De bedoeling is dat de vorsers zich vereenzelvigen met die voorgangers en dat hun nieuwsgierigheid gewekt wordt. Tegelijk worden ze gewezen op hun verantwoordelijkheid⁵¹.

⁵¹ EMBL, *Website of EMBL*, <https://www.embl.de/aboutus/archive/> (geraadpleegd op 30 december 2018).

Je n'ai pas d'archives ! Sept idées reçues sur les archives de la recherche, Paris, [s.d.]

Aux archives, tout le monde aura accès à mes dossiers confidentiels !

L'accès aux magasins d'archives est limité aux seuls archivistes qui sont soumis à une obligation de confidentialité et au secret professionnel de par leur fonction.

Vous avez évidemment librement accès aux documents que vous avez produits mais leur communication à des tiers est protégée par la loi.

À retenir

Selon les types de documents et les données qui s'y trouvent, il faudra attendre un certain nombre d'années avant qu'ils soient librement communicables par tout un chacun.

C'est le cas notamment des dossiers de personnel (50 ans après la fermeture du dossier), cahiers de laboratoire (25 ans), enquêtes statistiques (de 25 à 75 ans). Une consultation par dérogation peut être accordée par le service interministériel des Archives de France sous réserve de l'accord du producteur de ces archives.

> Voir Code du patrimoine, L. 213-2 et 3.

En versant aux archives, vous préservez et conservez vos droits de propriété intellectuelle.

Section Aurora
www.archivistes.org

Section Aurora

Service :

Référent :

Adresse :

Courriel :

Téléphone :

Confiez-nous vos archives

En nous confiant vos archives vous contribuez à la sauvegarde et à la constitution du patrimoine scientifique et technique contemporain.

Vous participez ainsi à l'avance de la science.

Aurore is de afdeling van de Association des archivistes français die zich met universiteitsarchieven bezighoudt. In deze brochure weerleggen de archivisten de altijd terugkerende argumenten van degenen die opzien tegen

een correcte overdracht en behoorlijk archiefbeheer. De brochure bevat ook een elektronisch formulier dat de archiefvormer kan invullen om het overdrachtsproces te starten. Uiteraard verwijst de brochure naar het Franse reglementaire kader, dat anders is dan het Belgische.

Des archives ?!
Je n'en ai pas !
Mon labo non plus !

Et pourtant ! Les archives de la recherche sont de nature diverse :

- **documents et données issus du travail de recherche** (d'une équipe ou d'une personne), qui consignent des résultats ou qui ont pour but de les diffuser,
- **documents liés à la gestion et au fonctionnement administratif du laboratoire.**

Les archives, ce ne sont pas que des vieux papiers ! Il peut s'agir de documents manuscrits, **imprimés ou numériques**, de plans, d'affiches, de photographies, de films, de bases de données, d'échantillons, de courriels...

A retenir
 Tout document est considéré comme un document d'archives dès son élaboration ou sa réception, qu'il soit destiné à être détruit ou conservé pour toujours.
 > Voir Code du patrimoine, art. L. 211-1

Mes archives :
j'en fais ce que je veux !
On n'a qu'à tout brûler !

Vous travaillez dans un organisme public. Les documents que vous déterminez, que vous les avez produits ou reçus dans le cadre de votre travail, sont des **archives publiques**. Vous en êtes responsable, et non propriétaire. N'oubliez pas : **en cas de départ, vos archives sont à remettre à votre service d'archives !**

A retenir
 Les archives publiques ne peuvent être ni aliénées ni détruites sans autorisation du service producteur et de l'administration des archives (bordereau d'élimination).
 > Voir Code du patrimoine, art. L. 214-2 à 4.

Ce qui compte ce sont les publications et les documents finaux, le reste ça ne sert à rien !

Bien d'autres documents sont indispensables !
 Les archives ont la palme d'or des sources d'information pour leur caractère unique et original. Elles sont vos alliées essentielles pour :

- assurer la **gestion courante**,
- pouvoir répondre aux besoins de la **justification des droits**,
- valider les **résultats de recherche** par le biais des **données brutes**,
- prouver l'**antériorité des recherches ou innovations**,
- assurer la **conservation de l'histoire** et de l'évolution de votre **structure**,
- respecter les dispositions relatives à la gestion des archives publiques.

Je numérise tout pour jeter ma paperasse !

La **numérisation** de documents papier peut faciliter le travail au quotidien mais elle n'autorise pas systématiquement l'élimination des documents originaux.

De plus, **conserver des documents en version numérique implique une organisation plus complexe**. Les dossiers doivent être classés : une base de données ne saurait compenser un manque d'ordre initial !

A retenir
 Toute destruction d'archives, même pourvue d'une copie numérique, est soumise au visa de l'administration des archives.
 > Voir Vademecum du service interministériel des Archives de France de mars 2014
 > Voir la norme NF Z 40-026 « Définition et spécifications des prestations de numérisation fidèle de documents sur support papier et contrôle de ces prestations »

J'ai tout mis sur le serveur : plus besoin d'archiver !

Sauvegarder vos documents est important mais n'est pas synonyme d'archiver !
 Le stockage de vos données sur un serveur ne garantit pas leur pérennité. La sauvegarde informatique consiste à enregistrer à court terme des données dans une optique de restauration et non d'archivage.

A retenir
 Les documents et données que vous créez directement sous format électronique sont soumis aux mêmes règles et durées de conservation que les documents papier. Or, vous risquez de ne plus avoir accès à vos données dans 5 ou 10 ans. Pour permettre l'archivage de ces données fragiles, prenez contact avec vos services archives et informatique.

Pour les archives, il y a de la place à la cave !

Le tri des documents s'effectue au moyen de tableaux de gestion.
 Prenez contact avec votre service archives pour qu'il vous aide à identifier les documents qui doivent être conservés et ceux qui peuvent être éliminés.

Pour leur conditionnement, les archives n'aiment que le papier et le carton (boîtes archives, chemises et sous-chemises papier).
 Leurs ennemis ? Le métal et le plastique sous toutes leurs formes.

Après cette étape, les archives peuvent être conservées au sein de votre laboratoire ou versées au service des archives de votre structure.

Vous êtes une unité mixte ?
 La gestion de vos archives par la structure d'hébergement sera privilégiée.
 > Voir instruction DAF/DPAQ/2007/092

A terme, lorsqu'elles seront déversées des archives historiques, elles pourront rejoindre les Archives nationales ou les Archives départementales territorialement compétentes.